TİB Tüm İktisatçılar Birliği
yayınları no: 2

KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

Mustafa Danışman

Kapak Düzeni : Firuzan Enson

Kalite Matbaası, Ankara - 1974

İÇİNDEKİLER

1. TARİHİ GELİŞİM 7
2. BRETTON WOODS KONFERANSI VE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)'NUN KURULUŞU 11
3. TEKRARLANAN ALTIN KRİZİ VE İNGİLTERE'NİN STERLİNİ DEVALÜASYONU 14
4. LİKİDİTE SORUNLARINI HAFİFLETMEK AMACIYLA «KAĞIT ALTIN»IN KULLANILMASI 17
5. MEVCUT BUNALIMLA İLGİLİ OLARAK ABD-AVRUPA ÇATIŞMASI 19
6. DÜNYA ENFLASYONU VE BATI PARA SİSTEMİ 24
7. KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN YIKILIŞ NEDENLERİ 32

ÖZET VE SONUÇLAR 50

KAYNAKLAR 56

EK: KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN YIKILIŞ KRONOLOJİSİ 57

1) TARİHİ GELİŞİM

Altın bir değişim aracı olarak uzun bir tarih sürecinde kullanılmıştır. Fakat bir değer standardı olarak altın kullanımı ancak yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. İngiltere, 1821 yılında altını standard olarak kullanmaya başlayıncaya kadar, gümüşün, hem değişim hem de esas ödeme aracı olarak ülkeler arasında tarihi bir fonksiyonu vardı. Diğer ülkeler altın kullammına 1870'lerden sonra başlamışlar, fakat dünyada altının genel kullanımı ancak 1895 ile 1914 arası gerçekleşebilmiştir.

ABD'nde altm ve gümüş ikili standardı 1792'den iç savaşa kadar devam etmiştir. Bu sistem iç savaşın ilk günlerinde ortadan kalkmış ve 1861'den 1879'a kadar, değeri altm veya gümüş ile garanti altına alınmayan, kâğıt para (green-backs) kullanılmıştır. 1875

tarihli Geri Alma Kanunu (Resumption Act) ile tüm Amerikan parası 1 Ocak 1879 tarihi itibariyle altına değişebilir hale getirilmiştir.

Altın para standardında, bir altın dolar 23.22 saf altın tanesi ihtiva etmekte, veya bir ons altın 22.67 dolara eşit olmaktaydı. Amerikan vatandaşları altın sikkelerini eritip para haline getirmekte veya paralarını altın sikkelerine çevirmekte serbesttiler. İngiliz veya herhangibir ülkenin altın parası, düşük bir ücret ile, eritilip Amerikan doları olarak basılabilmekte idi. Saf altın standardı, altın üretiminin mal üretimiyle eşit düzeyde olduğu müddetçe iyi işledi. Fakat altın üretimi, 19'uncu yüzyılın son otuz yılında olduğu gibi, mal üretiminin gerisinde kalınca, tedavülde yeteri kadar para kalmamış, bu da altın standardını işleyemez bir duruma sokmuştur. Kısıtlı para arzı işsizliğe, grevlere ve sosyal bunalıma yol açarak ABD'nde, 1875-1895 arası, halkçılık dönemini yaratmıştır. Batılı çiftçiler, tahıl üretimindeki aksaklıklar ve istedikleri an para bulamama nedenleriyle halkçılık sloganı olan «gümüşün serbest para olması» düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Demokratlar, 1896 yılında William Jennings Bryan'ı Başkan seçip ikili metal sistemini önerdikleri zaman, aslında Halkçılık hareketinin görüşlerini uygulamaktaydılar. Hatta, Başkan Bryan'ı «insan neslinin altından haça gerilmesi» tehlikesine karşıda uyardılar.

Bu gelişmelere rağmen, altın standardı I. Dünya savaşına kadar geçerliliğini sürdürdü. Ekonomik durumun ülkeler arasında nisbi bir dengede oluşu, altın standardının devamını sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra, serbest kalan talep dünya ticaretinde bir sıçramaya yol açmıştı; buna ilave olarak, harap olan Avrupa'nın tekrardan inşa ihtiyacı saf altın standardına ağır baskılar getirmişti. Standarda bağlı bir çok ülke, bastıkları paraları desteklemek için altın rezervlerinin hepsini saklamak ihtiyacında olmadıklarını anlamışlardır. Modern bankalar rezervlerinin sadece belli oranlarını ellerinde tutmaktaydılar. Nihayet, bir çok ülke, özellikle küçük ülkeler, altın saklamaktan vazgeçtiler. Bunun yerine, bu ülkeler güçlü paraları, özellikle ithalâtlarını finanse ettikleri ve uluslararası hesaplarını ödedikleri dolar veya sterlini, rezerv olarak biriktirdiler. Kısmi rezervler, altın-kambiyo standardı ve altın üretiminde yeni metodlar sistemin altın standardına bağlı kalmasına yol açtı ve depresyonu 1930'lara kadar geciktirdi.

İngiltere 21 Eylül 1931'de sterlini devalüe ederek altın standardının çöküşünün işaretini verdi. ABD, 16 Mart 1933 tarihine kadar bekledikten sonra, Başkan Roosevelt Amerika'daki banka krizi sırasında, Başkanlığa 12 gün evvel gelerek, altın ihracına ambargo konulduğunu ilan etti. (**World Monetary Reform**, E.R.R., 1965 Vol. I, pp. 180-191, ve **Gold**

Policies and Production, E.R.R., 1968, Vol. I, pp. 101-102, 120.). Bunu takiben ABD, ülke-içi altm standardını bir kaç ay sonra kaldırdı ve özel şahıslarda bulunan tüm altınların para karşılığı Hazine veya Federal Reserv Bankalarına yatırılması emredildi, Başkan Roosevelt, ne gibi etkileri olacağını tam bilmeden, doları altına göre tehlikeli bir şekilde devalüe etti. İsteksiz bir Hazine Bakanlığı aracılığıyla, idare en yüksek fiatlarla altın satın alarak, altının değerini devamlı olarak yükseltti. Arthur M. Schelesinger Jr.'a göre, altımn yeni değerleri, hemen hemen gelişi güzel bir şekilde her sabah Roosevelt'in yatak odasında kararlaştırılıyordu. Örneğin, bir gün, daha sonra Hazine Bakanı olacak olan, Henry Morgenthau Jr., endişeli bir şekilde gelerek altm fiatınm, ons başına 19 ilâ 22 cent arası artmasını teklif etti. Roosevelt ise altın fiatımn 21 cent olarak tespit edilmesini isteyerek, bu kararının nedenini ise, 21 sayısı 7'nin 3 misli olduğu için, uğurludur şeklinde açıkladı. (Arthur M. Schlesinger Jr., «The Coming of the New Deal», 1958, pp. 211).

ABD, diğer ülkelerden, yüksek fiatlarda altm almaya başladığı andan itibaren, ABD doları ucuzladı, dünya ticareti canlandı ve ABD fiatlarında düzelme meydana geldi. Kongre, Ocak 30'da, 1934 yılının Altın Rezerv Kanununu kabul etti ve Roosevelt, hemen, doların değerinin en son resmi altın fiatından yüzde 59.06 fazlasıyla tespit edildiğini ilân etti. Böy-

lece Roosevelt altımn fiatının ons başına 35 dolar olduğuna karar vererek, bu andan itibaren yürürlükte kalacak olan standardı kurmuş oldu.

2) BRETTON WOODS KONFERANSI VE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF'in)NUN KURULUŞU

Modern batı para sistemi, İkinci Dünya savaşınm sonuna doğru Bretton Woods Konferansm'dan hemen sonra belirlenmeye başlamıştı. Bretton Woods kasabasmda, Haziran 1944 tarihinde birarayа gelen Maliye Bakanları ve İktisatçılar, 1930'lardaki zincirleme devalüasyon, deflasyon ve deprasyonun yarattığı felaketlerin tekrarını önlemek istediler. Bretton Woods'da kararlaştırılan en önemli prensip milli paraların dolar karşılığı sabit oranlarda değiştirilebileceği idi. Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası ödemeler akımını düzenlemek amacıyla kuruldu. Paritelerde herhangibir değişiklik, örneğin Sterlinin 1967 devalüasyonu gibi, ancak ödemelerdeki dengesizliği gidermek amacıyla ve IMF'e önceden danışılarak gerçekleştirilebilecekti.

Milli paralara talep zaman içinde değişiklik gösterdiği için, bir ülkenin sabit kambiyo oranları sisteminde, kendi parasının değerini korumak ve desteklemek amacıyla para rezervlerine ihtiyacı vardır. Bu

rezervler, hem altın hem de belli bir gurup yabancı paralardan, meselâ, dolar ve sterlinden, oluşmaktadır. ABD hariç tüm ülkeler, IMF'e karşı yükümlülüklerini diğer paraları, özellikle dolarları, alıp satarak yerine getirmektedirler. ABD ise, 15 Ağustos 1971 tarihine kadar, IMF kuralları içinde en önemli yükümlülüğünü, ons başma 35 dolardan, yabancı para otoriteleriyle, altm alış veriş görevini yerine getirmiştir. Ancak, bu tarihten sonra ABD açıkça sistemi istismar etmeye başlamış, ve kendi çıkarlarını koruma amacıyla kuralları çiğnemiş, böylece kapitalist ülkeler arasında bir para ve ticaret savaşına yol açarak, düzensiz bir para düzenini yaratmıştır.

Bretton Woods Antlaşması, 25 ülke tarafından imza edilerek 1946 yılında yürürlüğe girdi. Bu tarihten itibaren, bu 25 ülkeden 19'u milli paralarını bir sefer veya daha fazla olmak üzere devalüe ederek, toplam 38 devalüasyonu gerçekleştirme zorunda kalmışlardır. İngiltere, poundu, 1949 ve 1967 yıllarında iki kere devalüe ederek değerini 4.03 dolardan 2.40 dolara düşürmüştür. Fransa, şimdi yaklaşık olarak 18 cent olan Frank'm değerini toplam 5 sefer değiştirmiştir. Batı Almanya ise, markın değerini bir kere düşürmüş, iki sefer yükselterek, toplam değerinden yüzde 10'luk bir kayba yol açmıştır. Eğer, dalgalanmakta olan mark revalüe edilirse, bu yüzde kayıp azalabilir.

Japon Yen'inin değeri, 1949 yılında 0.0028 do-

lar - yaklaşık olarak bir cent'in dörtte biri kadar olarak tespit edilmiş ve Başkan Nixon'un 1971 yılındaki hareketinden sonra dalgalanmaya bırakılıncaya kadar bu değerini muhafaza etmiştir. Ağustos 27 tarihinde dalgalanmaya başlayan Yen ilk gününde, dolara göre yüzde 5.2 nispetinde bir değer kazanmış ve hergün az miktarlarda artmaya devam etmiştir. Bu durum, Yen'in çok düşük değerlendiği görüşünde olan bir çok batılı iktisatçıların inancını doğrulamıştır.

Bretton Woods antlaşmasına karşı en büyük mücadeleyi, altın standardına dönüşü savunan Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle vermiştir. De Gaulle, 4 Şubat 1965 tarihinde yaptığı basın konferansında şunları söylüyordu :

> «Bu gün bile hiçbir paranın, altına direkt veya indirekt olarak ilişkisi dışmda, gerçek bir değere sahip olmadığı açıkça ortadadır.»

De Gaulle'ün bu açıklaması, bir kaç saat içinde ABD Hazinesinin bir bildirisi ile cevaplandırıldı. Bu bildiri, altm standardımn 1931'de yıkıldığını ve böylece bu standardın, 20. yüzyılı belirleyen niteliklerden biri olan, dünya ticaretindeki hızlı gelişmeyi finanse edemediği gerçeğinin ispatlandığını iddia etmekteydi. Buna karşılık Fransız yetkilileri, yılmıyarak, Fransa'nın tüm yeni yabancı para girişlerini altınla ödeyebilecek durumda olduğunu iddia ettiler.

3) TEKRARLANAN ALTIN KRİZİ VE İNGİLTERE'NİN STERLİNİ DEVALÜASYONU

De Gaulle'ün, altın konusunda, ABD'ne karşı giriştiği hareket, dünyayı tam altın standardına döndürmede başarısız kaldı. Buna karşılık, ABD'nin altın politikalarında değişmelere yol açtı ve 1968 yılının altm bunalımını yarattı. ABD'nin altın stoku, 1964 yılının sonunda, 15 milyar doları aşmasına rağmen, bunun çoğu - 13.7 milyar doları - kanuna bağlı olarak ülkenin parasını desteklemekte ve Federal Reserv'in belli bankalardaki mevduatları için kullamlmaktaydı. Geriye kalan 1.3 milyar dolar ise, diğer ülkeleri, ABD'nin onsu 35 dolardan altm ile, bu ülkelerdeki dolarları karşılıyabileceği konusunda şüpheye düşürmüştü. ABD'nin altının değerini yükselterek dışarıdaki dolarların değerini düşürme ihtimali, diğer ülkeleri ellerindeki dolarları, fiatlar aynı iken, daha güçlü paralarla değiştirmeye teşvik ediyordu.

Bu duruma ilave olarak, ABD Kongresi 1965 yılında, Federal Reserv'in bankalardaki mevduatlarmı destekleme yükümlülüğünü kaldırarak, yabancılardaki dolarları karşılamak için ilâve 4.9 milyar dolar yarattı. 1968 yılında ise, Kongre yeni bir karar ile Federal Reserv'in tedavüldeki paralarımn, yüzde 25 nispetinden az olmamak şartı ile, altm sertifikalarıyla desteklenmesi yükümlülüğünü kaldırdı. Bu anda, altm stoku 12 milyar dolar civarında idi, ancak

bunun 10.7 milyar doları yüzde 25'i karşılama yükümlülüğü için kullanılıyordu.

Bu arada, Başbakan Wilson'un direnmelerine rağmen, İngiltere 1967 yılında, devalüasyona mecbur kaldı. İngiltere, ABD gibi, dış ticaret ve ödemeler dengelerinde ciddi açıklar vermektedir. Paundun, yüzde 14.3'lük bir devalüasyona veya 2.80 dolardan 2.40 dolara düşmesine ve tüketim harcamalarını kısmak için deflâsyonist bir bütçe uygulamasına rağmen, ülkenin ekonomik durumu hızlı bir düzelme gösteremedi. Umulan faydalar, ithalât fiatlarının yüzde 10-12 artmasma rağmen, devamlı bir ithalât talebi nedeniyle elde edilemedi.

İngiliz Devalüasyonu, batı para sistemi üzerinde şok dalgaları yarattı. ABD, pound devalüasyonunun dolarında değerini düşüreceği korkusuyla İngiltere'ye uluslararası yardım imkânları aradı. Diğer bir çok ülkelerin kambiyo oranlarında bir değişiklik olmaması, poundun üzerindeki baskıları hafifletmede yardımcı oldu. 1949 yılındaki devalüasyonda ise, hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri, peşpeşe devalüasyonlara giderek, İngiltere'nin devalüasyondan elde edebileceği kazançları önlemek istemişlerdi.

ABD, 1933 yılında, Amerikalı'larm altın bulundurmalarını (sanayi ve sanat dışında) yasaklamış olmasına rağmen, Avrupa merkezlerinde altının serbestçe ticaretine devam edilmiş, ve kambiyo krizleri sırasında altın fiatları önemli değişikliklere uğra-

mıştır. Altının piyasa fiatını sabit tutma amacıyla, ABD ve 7 Avrupa ülkesi (İngiltere, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İsviçre) 1961 yılında Kasım ayında Londra Altm Havuzunu yarattılar. Bu düzenlemenin teorisi, fiatları sabitleştirme gereğinde, bu 8 hükümetin özel altm piyasalarına müdahale edeceği esasına dayanmaktadır. Londra piyasası bu konuda hayati bir öneme sahiptir, çünkü Güney Afrika üretimine dayanan Batı dünyasmdaki yeni altm arzının büyük bir kısmı burada satılmaktadır. Böylece, diğer tüm altın piyasaları altın arzlarını Londra aracılığı ile yeniliyebilmektedirler.

Altın havuzu 1960'ların ortalarına kadar oldukça iyi işledi. 1966 yılında, SSCB'nin altın satışını durdurması ve Güney Afrika üretiminin azalması ile birlikte altın spekülasyonunu teşvik eden, De Gaulle'ün dolara hücumu başladı. Ve Haziran 1967'de, Fransa 5.2 milyar dolarlık altın rezervini geriye çekerek, Altın havuzu düzenlemesini bozdu. ABD ve İngiltere'nin ödemeler dengesi açıkları, havuzdaki altın stoklarının erimesine yol açtı, ve İngiltere'nin devalüasyonu durumu daha da kötüleştirdi. (Altın havuzundaki rezervler 1966'da 34.2 milyar dolardan, 1968'de 26.5 milyar dolara düştü - «Congress and the Nation», Vol. II, 1969).

ABD Hazinesi'nin, Şubat 28, 1968 tarihinde, ABD altın stoklarınm, 1936 yılından beri en düşük seviyesine, 12 milyar dolara indiğini ilân etmesiyle,

Londra altın piyasasında spekülatif satışlar hız kazandı. Mart 10'da, Altm havuzunda bağlı 7 merkez bankasının guvernörleri (ABD Federal Reserv'ü de dahil), onsu 35 dolar sabit fiattan altın havuzunu destekleyeceklerini ilân ettiler.

Bu, spekülasyonu kısa bir zaman için durdurdu. Londra'da altın fiatı, bir müddet sonra, 35.20 dolar tavanını aştı. 17 Mart'ta ise, bu 7 ülke özel şahıslara altm satışını durdurduklarmı açıkladılar. Uygulamada, bu karar altın için ikili bir sistem getirdi; hükümetler arasındaki resmi muamelelerde altının fiatı ons başına 35 dolar olarak kalacak; ve tüm diğer muamelelerde, normal altm arz ve talebine bağlı olarak, altın fiatı dalgalanmaya bırakılacaktı.

4) LİKİDİTE SORUNLARINI HAFİFLETMEK AMACIYLA «KÂĞIT ALTININ» KULLANILMASI

En azından kısmen, 1968 yılındaki altm krizi bir likidite sorunu idi; yani mevcut değişim aracı yeterli bir miktarda değildi. Uzun bir zamandan beri anlaşıldığı gibi, altm üretimi, sanayinin büyümesi ile yaratılan parasal talebi karşılıyacak seviyede değildi. Keynes, Bretton Woods Konferansın'da, altını «barbar bir metal» şeklinde tanımlıyarak, yeni bir uluslararası para birimi, «bancor»'un altına eşit bir

statü ile yaratılmasını teklif etmişti. Keynes'in teorisi, yeni paranın, bir madenin fiziki mevcudiyetine değil, dünyanın likidite ihtiyaçlarına göre ayarlanması esasına dayanmaktaydı. Bancor o tarihte reddedildi, ancak IMF, 1967 yılında, özel çekme hakları (SDR) plânını kabul ederken Keynes'in modelini esas almıştır.

Özel çekme hakları «kâğıt altın» şeklinde tanımlanmaktadır, çünkü kısmen para sisteminde altının yerini alacak ve kısmen de değeri altına göre ayarlanacaktı. Ancak, neticede SDR'ların değeri altına bağlanmadı ve Para Fonu (IMF) tarafından bir para birimi ölçüsü olarak kullanılmaya başlandı. 1 Ocak 1970 tarihinde 3.111 milyar dolarlık SDR'ların ilk dağıtımı yapılırken IMF, her üye için, Fon'daki paylarının yüzde 16.8'ine eşit miktardaki SDR'ları «Özel Çekme Hesabına» geçirdi. Bir ülke SDR'larını kullanmak istediğinde, IMF ödemeler dengesi fazlası veren bir kaç ülkeyi seçerek, bu ülkeye SDR'ları karşılığında, konvertibl para temin etmelerini sağladı. Böylece, SDR'larını satan ülke, «Özel Çekme Hesabı»'na borçlanmakta ve paralarını satan ülkelerin hesabına ise paralarından ayrı olarak bu SDR'lar ilâve edilmektedir. 1970 yılında, toplam 857 milyon dolar SDR kullanılmıştır.

Netice olarak, SDR'ların amacı ilâve likidite yaratmak olmaktadır. Ancak, yaratılan zenginliğin kontrol edilmesi gerekir, çünkü aşırı likidite yarat-

ma enflâsyona, ve likidite eksikliği ise deflâsyona yol açar. Nitekim aşırı SDR yaratılması mevcut para krizinin önemli bir kaynağını oluşturmuştur. Bir görüşe göre, SDR'ların yaratıldığı sırada, zaten likidite fazlası mevcut idi. Buna ilave olarak, ABD ödemeler dengesindeki açık büyüyerek, dünyadaki mevcut dolarları artırmaya devam etmiştir.

5) MEVCUT BUNALIMLA İLGİLİ OLARAK ABD - AVRUPA ÇATIŞMASI

ABD ve Avrupa, en sonunda, para krizinin bir nedeninin, ABD ödemeler dengesi açığı, yani Avrupa'da biriken dolarlar olduğu konusunda görüş birliğine vardılar. Ancak, bu ödemeler dengesi açığı ve Avrupa'da biriken dolarların kaynağınm ne olduğu üzerinde tamamen ayrı iddialara sahiptirler. ABD Hazine Bakanı Conolly ve diğer yetkililer, söz konusu açığın nedenini ABD'nin dünyadaki yatırımlarına, Avrupa ve Asya'daki savunma masraflarına ve dış yardımm çoğunlukla kendilerine yüklenmiş olduğuna bağlamaktadırlar. Buna ilave olarak, ABD'nin kötüleşen dışticaretinin, diğer ülkelerin ticarete uyguladıkları engeller nedeniyle yaratıldığını iddia etmektedirler.

Buna karşılık, Avrupa Ortak Pazarı ABD ticaretine haksız kısıtlamalar getirdiklerini kabul etme-

mektedir. Bu görüşe Fortune dergisinde katılmaktadır, «ABD dışticaret fazlasını kötüleştiren rekabetçi ülkelerin haksız uygulamaları değil, fakat ülkeler arasındaki farklı ekonomik büyüme ve enflâsyon oranlarıdır» («US Foreign Trade: There is No Need to Panic», Fortune, Agust 1971, p. 2). Avrupalı'lar buna ilave olarak, Viet Nam savaşının masraflarının bir bölümünü, dolaylı olarak, finanse etmeye zorlandıklarını şu şekilde iddia etmektedirler; ABD, savaş masraflarını kısacakları yerde, artan ithalât ile iç tüketimin devammı sağlamışlardır. Bu ithalâtı karşılamak için ise, ABD para arzını, dolar altm eşitliğini bozacak şekilde artırmışlardır. Halbuki, Nixon idaresi iç tüketime daha fazla vergi koyarak savaş masraflarının sadece ABD halkı tarafından karşılanmasını sağlamalıydı.

Ayrıca, Eurodolar piyasasının büyümesi de para krizinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Eurodolarlar, Avrupa'da iş yapan, Amerikalı veya Avrupalıların ellerinde bulunan ABD dolarlarıdır. Avrupa hükümetleri bunlara sahip değildirler. 1964'den bu yana, bu dolarlar 5 misli artış göstermiştir; 11 milyardan 52 milyar dolara yükselmiştir. Bu büyümenin bir kısmı, ABD ödemeler dengesinin devamlı açık vermesi nedeniyle ve geri kalan kısmı ise tekrardan borçlanma yoluyla yaratılmıştır. Bu Eurodolar sahipleri, faiz farkları veya spekülâtif sermaye hareketleri nedeniyle, veyahutta devalüasyon yoluyla

ellerindeki paralarm değer kaybedeceği endişesiyle spekülâsyona başvurmuşlardır.

ABD Avrupa çatışmasında, ABD'ye karşı en ısrarlı mücadeleyi Fransa vermiştir. Fransa, ABD'nin ödemeler dengesindeki kronik açığı, ABD'nin dünya ekonomisindeki ağırlığını ve özellikle ABD şirketlerinin Batı Avrupa pazarındaki etkisini sımrlamada bir silah olarak kullanmaktadır.

ABD ödemeler dengesindeki açığın esas nedenleri, özel sermaye ihracı ve özellikle dış ülkelerdeki askeri harcamalar ve devletin yardımlarına bağlıdır. Ödemeler dengesi fazlası, İngiliz sermayesine, o dönemdeki yatırımlarını enflâsyonsuz finanse etme olanağını verdi. Buna karşılık, ABD ödemeler dengesi açığı, ancak bir enflâsyon maliyetiyle gerçekleştirilebilmiştir. Fransızlara göre, ABD, ülkesindeki fazla satın-alma gücüyle yabancı şirketleri satın alabilmektedir. Dolar ve sterlin rezervleri para hacmini genişleterek enflâsyonun dünya çapında yayılmasına yol açmaktadır. Bu enflâsyon tehlikesi ve Amerikan sermayesinin geri çekilmesi kaçınılmaz bir buhranı su üstüne çıkaracaktır. Bu nedenle altın sistemine dönmek, Fransa için en ideal bir çözüm yoludur. Buna rağmen, ABD sermayesi, yatırımlarını, kâr ve elde ettiği faizler ile gerçekleştirmeye devam etmektedir. Diğer taraftan, ABD'nin egemenliğini kaybettiği, para rezervlerindeki azalış ile açık bir şekilde belgelenmektedir.

ABD ve AET'nin rezervlerindeki değişmeler

	1950	1958	Mart 1968	Aralık 1968
ABD	22.8	20.6	21.5	10.5
AET	3.0	11.9	—	15.0

Fransa, «dolar enflâsyonuna» ve bunun uluslararası ödeme araçlarımn artırılmasıyla taşınmasına karşı çıkmaktadır. Fransa'ya göre altın fiatı düşük tutulduğu için altm üretimi artırılamıyor. ABD ve İngiltere buna karşı çıkıyor ve altına fazla bağımlılığın buhrana yol açtığını iddia ediyorlar. Kanıt olarakta, IMF'e bağlı M.B.'larmın rezervlerinin 1956 yılında dünya ithalâtımn % 56'sı iken 1966'da % 33'e düştüğünü ileri sürüyorlar. Buna karşılık, Fransa altın fiatının yüzde 50 veya yüzde 100 artırılmasını istemekte; ancak, 1967 yılmda, ABD altm stoğunun 13 milyar iken, AET altm stoğunun 21.5 milyar dolar olması, Fransa'nın bu konudaki çıkarlarım açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, Fransa'nın bu önerisi azgelişmişlerin likidite sorunlarınıda dikkate almanıaktadır.

Bu çelişkilerin bir sonucu olarak, ABD sermayesi, Fransa'ya karşı misillemeye girişmiş ve doları altından armdırıp, altm stoklarım dünya pazarına sürme tehdidinde bulunmuştur. Bu ise, altm fiatını düşürme ve dünya piyasasında dolar darlığı yarat-

ma tehlikesini içermektedir. Bu tehdit başarılı olmuş ve Avrupa SDR sistemini kabul etme zorunda kalmıştır. ABD, doların değerini altın rezervlerine değil, fakat ABD ekonomisinin üretim kapasitesine ve dünya pazarına sürdüğü malların bolluğuna bağlamaktadır. Bu ise, Avrupa ile yıkıcı bir ticaret savaşına, koruyuculuğa ve dünya ticaretinin daralmasına; dolayısıyle genel bir durgunluğa yol açma potansiyeline sahiptir. Diğer taraftan, devletin ve özel sektörün borçlanmalarının devamlı büyümesi, sürekli enflâsyonun doların satın alma gücünü uzun vadede düşürmesi, özellikle batı para ve ticaret sistemlerinde ağır ekonomik çalkantılara ve nihai bunalımlara kaçınılmaz olarak yol açacaktır.

Ayrıca, ABD'deki bir ekonomik buhran derhal Avrupa'yı da etkileyecektir. Buna ilave olarak, ABD sermayesine, Avrupa pazarlarını veya şirketlerini satın almak için gerekli sermayeyi Avrupa bankaları vermektedir. ABD şirketleri devamlı olarak tahvil çıkarmakta ve kredi imkânlarından faydalanmaktadırlar. Bu imkânlar, 1963-68 döneminde 7.5 milyarı bulmaktaydı. Bu ise, faiz hadlerinin yükselmesi, sanayi kâr oranlarının düşmesi, sermaye darlığı, ve üretken yatırımların azalması yollarıyle durgunluk yaratmaktadır. Böylece, ABD, İngiltere, ve Fransa arasındaki çatışmaların uluslararası etkisi önemli olmaktadır.

Ancak, Avrupa büyük sermayesinin uzak gö-

rüşlü bir bölümü, ABD sermayesiyle ortak çıkarlarının bilincinde olarak ödeme imkânlarmın artırılması görüşüne katılmaktadır. Fakat, bu yönde bir dünya parası yaratmak için kapitalist sistem rekabet koşullarım, kapitalist sistemin genel dayanışması uğruna, ikinci plâna atabilecek midir? Böyle bir çözümden, en çok ABD ve İngiltere'nin faydalanacağı açıktır. Ayrıca, bunun konjonktür yükseltici etkisi şüphesiz diğer kapitalist güçleride müsbet yönde etkileyecektir. Ama bu, «dünya enflâsyonu» sorununu çözemiyecek, ancak daha ileri bir tarihe erteleyebilecek ve dolayısiyle gelecekteki bunalımların ağırlığını çok daha fazla artırmış olacaktır.

6) DÜNYA ENFLÂSYONU VE BATI PARA SİSTEMİ

Mevcut enflâsyonist gelişme, sistemin enflâsyonist bir niteliğe sahip olmasından çok uluslararası para sistemindeki temel kuralların yıkılmasından doğmaktadır. Geçmiş yılları 5'er yılık dönemlere değil, fakat yıllık ortalama enflâsyon oranındaki kantitatif artışlarla beraber kalitatif değişmeleride dikkate alan dönemlere ayırmak çok daha geçerlidir.

Birinci dönem, paralar arasında değişebilirliğin kabul edildiği, 1958 yılına kadar süren, tekrardan inşa dönemidir. Bu dönemde Bretton Woods sistemi

yeterli bir şekilde işlemiştir. Bu sistemde üç esas unsur şunlar olmuştur; 1) altın, 2) önemli paraların altına çevrilebilirliği ve 3) sabit kambiyo oranları mekanizması. Bu sistem, dünya ticaretinin ve nisbi bir ekonomik dengenin hızlı gelişmesini sağlamış, ve sistemin esas amacı olan paraların genel bir değişebilirliğine doğru ilerlemeyi gerçekleştirmiştir. Bu dönemin karekteristik bir niteliği her ileri kapitalist ülkede enflâsyonun kontrol altında tutulmuş olmasıdır. Enflâsyon oranı tasarruf bankalarımn faiz hadlerine karşı yeterli bir nispette tespit edilmişti. Bu dönemde, en ileri 10 batı ülkesinde, tüketici fiat indeksinin yıllık ortalama artışı yüzde 2.5 civarmda gerçekleşmiştir.

İkinci dönem, 1958 yılından 1968 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde, sanayileşmiş ileri batı ülkelerinde, paralar arasındaki değişebilirlik istenildiği gibi işlemiş, bir denge sağlanabilmiş, fakat bu denge sadece nisbi bir niteliğe sahip olabilmiştir. Bu durum şu gerçekle kanıtlanmaktadır; paralar arasındaki değişebilirliğin devamı ancak önemli paraların desteklenmesi ile mümkün olmuştur. Bu desteklemelerin tutarlı ekonomik esaslara dayandırılmış olduğunu söylemek ise güçtür. Bu desteklemeler ile likidite artmış ve enflâsyonist temayüller güçlenmiş, fakat bunların halâ kontrol altında tutulması mümkün olabilmiştir. Bu dönemde ise enflâsyonun yıllık ortalama artış oranı yüzde 3 civarında

gerçekleşmiştir.

Üçüncü dönem, ikili fiata dayanan altın sisteminin uygulanması ile başlamış, ve bugüne kadar devam etmiştir. Son seneler Bretton Woods sisteminin yıkılışına şahit olmuş ve belirsiz bir dönem başlamıştır. Yani, eski sistem halihazırda geçerli değildir ve yenisi ise henüz geçerliliğini kanıtlamış değildir. Artık, Bretton Woods'ün yukarıda sözü edilen üç temel unsuru yıkılmış durumdadır.

Altın, Bretton Woods sisteminin ilk temel unsuru idi. Mart 1968'de, ikili altın fiatı sisteminin uygulanmaya başlanmasıyla, sistemden altın **de facto** olarak çıkmıştır. Ağustos 1971'de, doların değişebilirliğinin kaldırılması ise, bu durumu **de jure** hale sokmuştur. Böylece, sistem, isteksiz olarak, altın-kambiyo standardından kâğıt dolar standardına dönüşmüştür. Dolar standardının doğal bir sonucu olarak, hükümetler ve merkez bankaları, 20 sene önce ülkelerine dolar girişlerini artırmak için ellerinden geleni yaparlarken, şimdi dolarların girişlerini önleme gayreti içindedirler.

Nihayet, 1973 yılında, üçüncü temel unsur, sabit kambiyo sistemi yıkılmıştır. Böylece, pragmatik bir görüş açısından, iş çevreleri yeni şartlarla karşı karşıyadırlar. Hesaplamalarda, eski nisbi denge esası artık mevcut değildir. Sistem bu üç unsurdan oluşmaktadır. Dolayısiyle birinin sistemden çıkması, veya birindeki değişmeler, sistemi işleyemez hale

sokacaktır. Yani sistem içinde değişmeler ile otomatik olarak yeni bir sistem yaratmak olanaksızdır.

Birinci ve ikinci dönemlerde enflâsyon kontrol altındaydı, ve uluslararası enflâsyonun kaynağı ülke içi gelişmelere bağlıydı. Üçüncü dönemde yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli niteliği sürünen enflâsyonun koşan enflâsyon haline dönüşmesidir. Enflâsyon oram bir çok gelişmiş kapitalist ülkelerde, en azından, iki misli artmıştır. Bu dönemdeki enflâsyon oranı, yıllık ortalama olarak, yüzde 7'dir. Bu durum, üçüncü dönemin anormal şartlarından ortaya çıkmaktadır ve bu dönemin yeni ve en önemli unsuru ithal edilen enflâsyonun yaygın bir hale gelmesidir. Ancak, bugün esas sorun, enflâsyonun ithal edilmiş olması veya ülke-içinden kaynaklanması değil, fakat bu ikisinin toplammın tahammül edilebilir durumdan çıkmasıdır.

Bu seviyede bir enflâsyon, ilk olarak, ücretlileri ve sabit gelirlileri etkilemekte olması nedeniyle anti-sosyal bir karektere sahiptir. İkinci olarak, enflâsyon oranı gerçek faiz oranının üstüne çıkarak ekonomik büyümeyi tehlikeye sokmaktadır. Bütün parasal dengesizliklere rağmen uluslararası ticaret ve yatırımlar genişlemektedir; ancak belli bir anda kişiler tasarruftan vazgeçerlerse ne olacaktır?

Bu durumun ortaya çıkış nedeni ise şudur; eski uluslararası para sisteminde altın bir fren rolü oynamaktaydı, şöyleki, altın hem aşırı uluslararası li-

kiditeyi sınırlamakta, hem de enflâsyona karşı klâsik anti-enflâsyonist maliye ve para politikaları ile birlikte, etkili bir savunmayı mümkün hale getirmekteydi. Bu frenin ortadan kalkması, ithal edilen enflâsyona karşı savunmayı imkânsız bir hale sokmuştur. Şayet, bazı ülkeler, örneğin Almanya, klâsik ekonomi ve maliye politikaları ile enflâsyonu önlemeye çalışırsa, kısıtlı kredi politikası ve yüksek faiz oram sermaye girişlerini teşvik edecek, ve böylece ülke içi nedenlerle zaten mevcut olan enflâsyonu daha da artıracaktır. Bu durum, Almanya'da ki, 1968-73 yılları arasmdaki sermaye girişleri nedeniyle işleyemiyen para politikası ile kamtlanmaktadır. Bu gelişim, bir taraftan genişleyici bir ekonomi politikası, bir taraftanda fırsatçı bir uygulama ile oluşmuştur. Spekülatif hareketler, kararsız otoriteler üzerinde, tutarlı ayarlama tedbirlerini uygulama yönünde baskı yaratmaktadır. Ancak bu tip tedbirlerin bile uygulamaya konulması her zaman bir kriz halini beklemektedir. Gecikmiş ve kararsız uygulamaların yüksek maliyetleri, en azından gelecekte, ülkeleri çok zor durumlara sokacaktır.

Kambiyo oranlarmdan daha fazla bir oynaklık gerekmektedir. Ancak, bu dalgalanan oranların tam anlamıyla geçerliliğini ifade edemez. Çünkü bu durumun devamlı olarak geçerliliği, kaynaklar üzerinde menfi sonuçlar yaratır. Böyle hallerde kârların önemli bir kısmının para risklerini karşılaması ge-

rekir. Dalgalanan oran sistemi, bir savunma aracı olarak, istenmiyen sermaye girişlerine karşı koruyucu para politikası için yeterli bir metod olabilir, ve geçici olarak, gerçek paritelerin teşekkülünde faydalanılabilinir.

Ancak, dalgalanan oranları nihai bir çözüm olarak kabul edenler, şu varsayımı yapmaktadırlar; ne şu anda, nede gelecek yıllarda, gelişigüzel uluslararası likidite yaratılması gerçek uluslararası ihtiyacı aşsa bile engellenmemelidir. Bu doğru olsa bile, ekonomik ölçülerle, sabit paritenin daha geniş bir marjlar setine sahip olması, ve değişen paritelerde daha elâstik bir politika en tutarlı uygulamadır. Buna rağmen, geçici olarak, sistemin dalgalanan oranlar dışına çıkması pek mümkün değildir, ve buda uluslararası işbirliğinin zayıflığını açıkça göstermektedir.

Özel Çekme Haklarının (SDR) Değerlendirilmesi

İleri sürülen bir görüşe göre, dünyanın cari altın üretimi uluslararası ticaretin artışını karşılıyamamaktadır. Bu nedenle SDR'ler uluslararası likidite ihtiyacını karşılama amacıyla yaratılmış ve toplam hacminin 1970-72 arasında 9.5 milyar dolar olması kararlaştırılmıştır. Ancak, son üç sene içinde uluslararası likit rezervlerin artışı 70 milyar doları aşmıştır. Böylece, şimdiki şartlarda, SDR'lar mev-

cut şekilleriyle, uluslararası para sisteminin sorunlarını çözememiş, üstelik bunları daha da artırmıştır.

Bazıları, uluslararası düzeyde idare edilen SDR sisteminin uygulamaya konulmasıyla, uluslararası likidite üzerinde kontrol yaratmada faydalı olacağı görüşünde idiler. Fakat, bunun sadece bir hayal olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Hatta, öyleki, sadece bir gurup değil, hükümetler ve parlementolar bile SDR sistemi kanununu kabul ederlerken bile bu hayal içindeydiler.

SDR'ların umutları gerçekleştiremeyişinin beş nedeni vardır. İlk olarak, SDR'lar gerekli ekonomik şartlara uymamaktadır; yani bunlar objektif ekonomik temellerden yoksun olarak yaratılmışlardır. İkinci olarak, SDR'larm fonksiyonu Merkez Bankalarının hesaplarıyla smırlanmışlardır, ve resmi çevreler dışmda hareket kabiliyetleri yoktur. Dolayısiyle, SDR'lar değişim aracı olma fonksiyonunu gerçekleştirememekte ve gerçek uluslararası rezerv değeri olamamaktadır. Üçüncü olarak, SDR'lar belli bir «fedakâr olma» niteliğine sahiptirler, yani hem kredi olarak kullamlmakta, hemde büyük bir kısmı geriye ödenmemektedir. Buna ilave olarak bir çelişkiyi içermektedirler. Şöyleki bu «fedakâr» dağıtımdan gelişmiş sanayi ülkeleri yaklaşık olarak dörtte üç bir pay alırken, azgelişmişlere çok küçük bir pay düşmektedir. Dördüncü olarak, SDR'lar sistemin sayısal göstergesi olarak bir fonksiyon göremezler,

çünkü böyle bir durumda «1 SDR eşittir bir SDR, veya bir gurup para» anlamına gelecektir. Bu da pratik açıdan geçerliliği olmıyan bir uygulamayı ifade eder. Beşinci olarak, SDR yaratan kuruluşun gerektiğinde müdahale hakkı olması gerekir; fakat bu da her üye ülkenin hakimiyetinin bir kısmını IMF'e devretmesini varsaymaktadır. Dolayısiyle, üye ülkeler böyle bir duruma razı olamazlar. Zaten, gelişmeler bu gerçeği açıkça kamtlamaktadır.

Altının Değerlendirilmesi : Altının gerçek fiatının cari resmi fiat ile uyum içinde olmadığı ortak bir görüştür. Ancak, iktisatçılar uzun dönemde gerçek dışı fiatları kabul etmemektedirler. Serbest piyasada altımn fiatı resmi fiatın birkaç misli üstündedir. Merkez bankaları arasındaki hesaplar bu cari resmi fiat üzerinden kapanabilir; ancak, bu da mümkün değildir, çünkü merkez bankaları da fedakâr kuruluşlar değildirler. Para değerleri arasında altın oranının önemli ölçülerde azaldığı yönündeki hesaplar, piyasanın değerlendirmesini dikkate almamaktadır. Piyasa fiatı üzerinden, altının uluslararası likidite içindeki oram pratikte beş sene önceki orandan daha az değildir.

Altının düzenleyici güçten yoksun olması nedeniyle ortaya çıkan enflâsyonist sorunlar, altının paradan arındırılması işlevinin sadece yavaş ve uzun bir dönem sürecinde gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu durumda ise altımn yerine, henüz

keşfedilmemiş olan, bir başka düzenleyici aletin geçmesi gerekmektedir. Ancak bu zamana kadar, altına karşı olan örneğin 300 kadar iktisatçımn, altına inanan 3 milyar insanı kendi düşüncelerine inandırması gerekir. Bu da herhalde kısa bir zaman sürecinde olacak iş değildir.

7) KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN YIKILIŞ NEDENLERİ

Bretton Woods'da, 1944 yılında kurulan, uluslararası para sistemi, Nixon idaresinin doların altına çevrilebilirliğini kaldırması ile işlemez bir hale girmiştir. Bu sistem uzun bir zamandan beri zaten aksamaktaydı. Bununla beraber, son işaret büyük bir şok şeklinde gelmiştir; çünkü buna ilave olarak yeni bir unsur olan «dalgalanan dolar» gerçeği ani olarak ortaya çıkmıştır. Dolar artık, yabancı paralara karşı, evvelki paritesinin çok altında olmıyan bir seviyede dalgalanmaktadır. Dolar değerinin çok daha fazla düşmesini önleyen unsur ise, yabancı merkez bankalarımn devamlı olarak yüksek miktarlarda döviz alımlarıdır.

Böylece, ucuz dolarlar ABD ihracatına yaramakta, buna karşılık, yabancı ülke ihracatlarım, ve ABD ithalâtını engellemektedir. Bir para savaşının kaçınılmaz olarak bir ticaret savaşı olması nedeniyle

mevcut durum birçok iktisatçı tarafmdan tehlikeli bir dengesizlik olarak yorumlanmaktadır. 1930'lar krizinin belirtileri olan uluslararası ticaretin daralması, dünya üretim seviyesinin düşmesi, ve istihdamın azalması - bugün ortaya çıkan görüntülerdir. ABD hükümeti en sadık müttefikleri olan Japonya, Almanya ve Kanada'ya karşı yüzde 10 bir ithalât vergisi, ve yatırım kredi vergileri uygulamaya başlamıştır. Diğer ülkeler daha az olmakla beraber, tüm gelişmiş ülkeler, mevcut ticari antlaşmalar ve anlayışı bozan bu ani ABD hareketinden önemli ölçülerde zarara uğramışlardır.

Bir çok kimse, ticaret dengelerinin (ihracatın ithalâta göre fazla oluşu veya bunun tersi), milli üretim toplamlarına nispetle daha küçük miktarlarda olmalarına rağmen, dünya ticaret uzmanlarının da belirttiği gibi, bu kadar fazla etkili olmalarının şaşırtıcı bir özellik taşıdıklarmı ifade etmektedirler. Bu uzmanların haklı olmalarının nedeni ise, bu unsurların geçici olmamasıdır. Bunlar daha çok hareketli güçler niteliğindedir, ve küçük fakat stratejik noktalara sahip bu güçler genellikle büyük değişimler yaratmaktadırlar.

Bu işlemez hale gelen Bretton Woods sistemi, veya «altm-dolar sistemi», ya altm sikke veya uluslararası reserve parası olarak altm kadar değerli kabul edilen kâğıt dolar kullanılması esasına dayandırılmıştır. Örneğin, bunlar ticaret dengelerini ve ulus-

lararası borçları ödemede kullanılmaktaydı. 1960'-lardan başlıyan bir şüphe yabancı merkez bankacı-ları ve diğer parayla ilgili kişiler arasında gelişmeye başlamış ve artık 35 kâğıt doların bir ons altın ka-dar değerli olmadığı inancı yaygınlık kazanmıştır. Bu şüphe neticesinde 35 dolar karşılığında artık 1 ons altının almamıyacağı anlaşılmıştır. Bir çok ya-bancı merkez bankası da altın karşılığı daha fazla do-lar ödemeye başlamıştır. Mart 1968'de, bazı istisna-lar dışında dolar karşılığı altın alımı, ABD'nin altm ödemelerini tehir kararı vasıtasıyla desteklenen baskılar sonucu durdurulmuştur.

ABD hükümetinin uluslararası itibarımn temel taşı olan doların artık altm kadar değerli olmadığı açıklığa kavuştukça, ABD hükümetinin, ABD dışm-daki dostlarınında desteğiyle doların altm kadar de-ğerli olduğu iddiası da yaygınlaşmaktadır. Bunu ta-kiben dünya ölçüsünde resmi propaganda başlatıla-rak, artık altının paradan arındırılması zamanmın geldiği ve altının basit bir madde kategorisine indir-genmesi gerektiği görüşü yaygmlık kazanmıştır. Bü-tün hükümetler altm sikkelerini saklarlarken, tanın-mış iktisatçılar ise mevcut sistemin kaçımlmaz man-tıksızlığım belirtmekte ve artık uluslararası rezerv-ler için rasyonel bir kâğıt standardının, eskiye ait altın standardımn irrasyonel izlerinin yerine geçme-si için, yaratılması gerektiğini iddia etmektedirler.

Bu tezin bir devamı olarak, ABD hükümetinin

para sihirbazları ve ABD'nin daha yakın işbirlikçileri, ABD açıklarını kapamak amacıyla yeni bir parasal araç yaratmak için faaliyete geçmişlerdir. Bu hareketin ilk basamağı olarak, Ocak 1970'te 3.5 milyar dolar değerinde yeni bir para karşılığı yaratılmıştır. Bunun resmi adı IMF'in Özel Çekme Hakları'dır (SDR) ve genellikle «kâğıt altın» olarakta nitelendirilmektedir.

Bütün tehlikeli manevralara ve sahte gizlemelere rağmen, 1971 yazında, doların yabancı paralar karşılığı spekülâtif satışına mani olunamamıştır. Dolar miktarları ve yabancı merkez bankalarının talepleri 60 milyar dolar seviyesine erişmiş, ve ABD hükümetide, altın rezervlerinin son 10 milyar dolar seviyesine inmesiyle, iflas ettiğini açıklamıştır. Mevcut kriz uzun zamandan beri gelişmekteydi, ve oluşmasına bir çok yeni ve önceden tahmin edilmeyen faktörler katkıda bulunmuştur. Bunlar aynı zamanda, krizin bundan sonraki gelişiminde, yoğunlaşmasında ve çözümlenmesinde de rol oynayacaklardır.

Mevcut verilere göre para krizi üç geniş ve birbiriyle ilişkili nedene bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir :

1) Batı sistemi ülkelerine, ABD'nin ekonomik, mali, politik ve askeri genişlemesinin maliyetinin önemli bir kısmı, özellikle ABD kaynaklı olan, dünya açık finansmanı şeklinde empoze edilmiştir. Bunun yarattığı muhalefet, özellikle ABD sermaye ih-

racatının gönülsüz finansmanı, krizin gelişmesini hızlandırmıştır. Diğer etkenler arasında, ABD doları, çok uluslu korporasyonlara sunularak, bunların önemli ölçülerde yabancı endüstri satın alması en başta gelenlerindendir. Yabancı hükümetlerde, kaybettikleri endüstriler karşılığı, büyük miktarlarda ABD hükümetinin borç senetlerini almışlardır.

2) Bütün batı hükümetleri tarafından takip edilen ortak ekonomik strateji sonucu ortaya çıkan ve tüm ekonomik çerçevede ülkelerin hepsini etkileyen dünya ölçüsünde fiat enflasyonu. Bu strateji can çekişmekte olan Batının tekelci kapitalist sistemi için, devamlı destek olacak, para ve maliye politikalarını içermektedir.

3) ABD hükümetinin altını paradan arındırma kararı, ve kâğıt doları (kısmen SDR'lar ile gizlenmiş olarak) dünya ticaretinin ve finansmanının alt edilmez hâkimi yapma arzusu. En azından, bir ölçüye kadar, bu kararlılık paranın niteliğiyle ilgili teorik karışıklıktan doğmaktadır.

İlk olarak, bu teorik karışıklığı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir, çünkü teorik açıklığa ulaşmadan (mevcut değilken) krizin teknik niteliklerini, ve muhtemel gelişim çizgisini anlamak imkânsızdır. Teorik açıklığın standardı olarak, **Kapital**'in ilk bölümündeki para analizi kullanılacaktır. Bu teorik konuyla yakından ilgili olarak, mevcut para krizinin en uç noktaya erişmesi, ancak kâğıt dolar olarak al-

tın fiatının, altın değerini sahte olarak düşürme amacıyla yaratılan tüm engelleri yıktığı an gerçekleşecektir. Buda, muhtemelen Avrupa-doları piyasasındaki krizle birlikte ortaya çıkacaktır.

Altının sosyal bir güce sahip olmasıyla ilgili olarak devamlı bir şekilde söylenen bunun irrasyonel, eskiye ait, ve fetişistik olduğudur. Altının sosyal gücünün fetişistik olduğu görüşü tutarlıdır. Ancak, mesele şudur; sosyal bir güce sahip, bir değeri olan, tüm maddi şeyler fetişistik olarak açıklanabilinir. Örneğin, herhangibir kâğıt paraya kim sahipse onun belli bir ölçüde gücü vardır. Bu kâğıt paranın sosyal gücü onun maddi yapısıyla ilgilidir, ve nerede olursa olsun bu ilişki geçerlidir. Ne zaman sosyal bir güç maddi bir objeye bağlanırsa, bu güç fetişistik bir güç olarak ifade edilebilinir.

Altın, mal üretim sisteminde, fetişistik değer şeklinde, sosyal bir güce sahiptir. Fakat, buğdayın veya herhangibir diğer malın para değeri, yahut satınalma gücüde aynı nitelikte fetişistik sosyal güce sahiptir. Mal üretim sisteminde, üreticiler olarak kişilerin sosyal ilişkileri, kişilerin yarattıkları, mallar arasında fetişistik değer ilişkilerinin şeklî görünümleridir. Değer, fetişistik olarak maddi şeylere konan, emek esasına bağlı sosyal bir ilişkidir. Bu, mal üretimindeki fetişizmin, Marx'ın doktrinindeki açıklamasıdır.

Kâğıt paranında değeri, veya satmalma gücü var-

dır, çünkü hükümetler insan emeği üzerinde hakimiyet tesis ederler, ve kişileri, emeklerinin karşılığı olan ürünler için bu kâğıdı kabul etmeye zorlarlar. Paranın sosyal gücü, altın veya kâğıt olsun, temelindeki insan emeğinden kaynaklamr. Hakimiyetine sahip bir milletin sınırları içinde, milli nitelikteki resmi kâğıt para mübadelelerde kullamlan esas paradır; örneğin, bu belli bir evrensel karşılığa sahip, saklama değeri olan, ve borçlar ile vergilerin ödenmesi için hukuki nitelikte bir mübadele aracıdır. Fakat dünya piyasasında, hakimiyetine sahip bir dünya hükümeti olmadığı için, sadece insan emeğinin ürünü olan maddi bir mal esas paranın fonksiyonlarını görebilir. Kâğıt para, özellikle yabancılara ait olanlar, milli hükümetler tarafından reddedilebilinir. Şayet reddedilmezse, enflâsyon vasıtasıyla değerinden kaybeder. Unutulmaması gereken bir husus işe şudur, bir ons altını üretmek için gereken emek, bir ons altın üreten emekten bin defa daha fazladır, fakat bir kâğıt üzerine 1000 rakkamını yazmak, 1 rakkammı yazmak için gereken emekten çok az fazla bir emekle de olur. Bu paranın esrarını anlamak için gerekli olan temel anahtarlardan biridir. Diğer anahtarlar, fetişhismin marksist doktrini, ve nisbi değer ile evrensel eşitlik şeklinin fonksiyonlarmın dengeli bir sentezinin geliştirildiği mübadele değeri olgusunun marksist analizidir. Marks, çok evvel, serbest ticaret okulunun nisbi değer üzerinde aşırı

durma eğilimine dikkati çekmiştir. Böylece, mevcut tartışma milli paralarm nisbî değerlerinin sorunu üzerinde yoğunlaşmakta, buna karşılık, esas sorun, kapitalist dünya piyasasmın evrensel eşitliği olarak, ABD dolarının zararlı bir duruma girmesi olmaktadır.

Mal üretiminin tarihi gelişimi sürecinde, paramal olarak spontane ve bilinçsiz sosyal hareketle seçilen, ortak kullanımdaki mal altm idi. Bu seçim altının şu niteliklerine bağlıydı - dayanaklılığı, sıkışıklığı, homojenliği, yumuşaklığı, bölünebilirliği, ve eriyebilirliği. Bunlar, altını, saklama değeri ve evrensel eşitliğinin sosyal fonksiyonuna en iyi uyan mal haline getirmektedirler. Devletsiz kapitalist dünya piyasasının mal-üretim sisteminde, altının, herkesin altın kadar değerli kabul ettiği belli bir milli kâğıt para dışında, hiç bir ikâmesi yoktur. Ancak, hiç bir kâğıt parçası, bunu basan ülkenin itibarını koruduğu ve diğer milli hükümetlerin her talebinde altın karşılığı kâğıt parasını tekrar satın alabildiği süre dışında, altm kadar değerli değildir.

Bu noktada, «kâğıt altının» IMF'in SDR'larının, uluslararası rezerv parası olarak geçerliliğini değerlendirmek gerekir. Bunlar esasta IMF'in, milli kâğıt paralar karşılığı, ve tüm IMF üyelerinin, altının belli bir saklama değerine eşit, muhafaza değerine sahip olduğunu kabul ettikleri, itibari para olarak bastığı kâğıtlardır. Zaman zaman, IMF tarafından bası-

lan SDR miktarları, karışık teknik kurallar ve oylama usülleri ile ayarlanır. Basılan SDR miktarları üyeler arasmda daha önce tespit edilen IMF kotalarına orantılıdır. Böylece, ABD, herzaman, herhangibir diğer ülkeden daha fazla, her bir yeni SDR'dan pay almaktadır. Buna ilâve olarak, ABD, diğer IMF üyelerine, daha fazla yeni SDR basılması için baskı yapabilir.

Ancak, SDR'lar, ABD kâğıt doları veya banka deposite parası kadar kolay basılamaz. SDR sistemi diğer kapitalist ülkelere, Amerikan emperyalizmiyle ortaya çıkan kredi gücünün mali suistimaline karşı uygulanan mukavemet baskısımn küçük bir kısmı için kaldıraç imkânı vermektedir. Bazı durumlarda bu ülkeler, ABD'ye karşı birleşerek yeni SDR basımı için oy kullanmayı reddedebilir veya ABD'nin bu ülkelere borcu için ABD'nin SDR rezervlerinden SDR transfer etme talebine karşı çıkabilirler. Tabii, bunlar çok ileri gittikleri taktirde, ABD Ağustos 1971'de yaptığı gibi, kâğıt altın ödemelerini tehir edebilir. Hatta, ABD hükümeti kâğıt altın ödemelerini daha kolay tehir edebilir, çünkü tüm SDR sistemi, her halükarda, incelikle işlenmiş bir hileli oyundur. SDR'lar milli kâğıt paralar yerine kullanılan birimlerdir; ve emek gerektirmiyen bir şekilde basılmaktadırlar. Ayrıca, SDR'lar, milli paralarda olduğu gibi, aynı oranlarda değer kaybederler.

Şayet IMF, tüm üyeleriyle, ABD hükümetinin

kendi vatandaşlarıyla uğraştığı gibi, bir davranış içinde olabilse, SDR'lar plânlandığı gibi işleyebilirdi. Fakat, IMF'in üye ülkeleri, zaman zaman, herhangibir cezadan muaf olarak, IMF kurallarına uymamaktadırlar. Aleni bir şekilde, en son kural bozucu taraf ABD hükümeti olmuştur. IMF gönüllü işbirliğine, ve ABD'nin uluslararası itibarının korunacağı ümidine dayanmaktadır. Ancak, altm sikkesinin fetişistik sosyal gücünü IMF'in kâğıt parçalarına kazandırmak, böyle bir arzunun çok ötesindeki belli şartları gerektirmektedir. Şayet, IMF, 4 milyar yerine, 50 milyar altına sahip olsaydı, ve hakimiyetine sahip herhangibir hükümet gibi bağımsız bir mülkiyet hakkı olsaydı, yüz milyar civarında kâğıt birimler basabilir ve bunları hukuki olarak kâğıt altın olarak ilân edebilirdi. Tabii, oyunun kuralları, bu altın sertifikalarının talep edildiği anda tekrardan satın alınabileceği şartını gerektirmektedir.

Dünya kâğıt altm rezerv sistemi için gerekli şartlar henüz mevcut değildir ve belki de hiçbir zaman gerçekleşemiyecektir, en azından sonu belli olmıyan içsel çelişkileri ve rekabet düzeni içindeki Batı sisteminde. Fakat birleşmiş bir para sistemi, bölge rezerv parası olarak altın sertifikalarmı kullanarak, Batı Avrupa'nın Ortak Pazar bölgesinde, veya Güneydoğu Asya ile Japonya gibi nazari bir ortak pazar bölgesinde, kurulabilir. Bunun gerekli şartları ise şunlardır; 1) bölgenin, nisbi olarak büyük öl-

çüde gerçek bir altın sikke stokuna sahip olması, 2) bölgede güçlü bir sanayi ülkesinin hegemonyası, ve 3) bu ülkede, kredi imkânları ile içsel baskılar anında oynaklık yaratabilecek iyi gelişmiş bir banka sistemi ve para piyasasmın bulunması. Bu tip bazı bölgesel düzenlemeler mevcut krizin nihâi bir çözümü olarak ortaya çıkabilirler. Açıkça görüldüğü gibi, böyle bir çözüm batı dünyasında ekonomik, mali, ve politik gücün yeniden önemli ölçüde dağılımını ifade eder. Fakat, bu da, esasta mevcut krizin esas nedenidir. Bu kriz ortaya çıkan yeni bir güç dağılımınm bir belirtisidir.

Batı Avrupa veya Doğu Asya gibi bir bölgede parasal birleşme ABD hakimiyetine karşı bölgeyi güçlendirirken, bölge içinde yeni içsel çelişkiler ve rekabet düzeni ortaya çıkabilecektir. Bölgenin birliği, en güçlü sanayi ülkesinin hegemonyasma bağlı olacaktır örneğin, Batı Almanya veya Japonya; ve bu hegemonyanın menfaatları için daha zayıf ülkeler, kendi çıkarlarını hakim ülke çıkarlarına itaat ettirme şeklinde, bir fiat ödeyeceklerdir. Kısacası, bu tip bölgesel para birlikleri, Alman veya Japon emperyalizminin canlanma tohumlarını taşımaktadır.

Niçin dünya altm üretiminde, ve merkez bankası altın sikke rezervlerinde büyük bir artış gerekmektedir? ABD, 1934 yılında, altın fiatını ons başına 20 dolardan 35 dolara yükselttiği zaman, dünya

altın üretiminde büyük bir artışa yol açmıştır. Buna ilave olarak, tüm özel altın biriktiricileri altınlarını ellerinden çıkarmaya başlamışlardır. Böylece merkez bankası altın rezervleri büyük artış göstermiş, ve Fort Knox'da saklanan altın sikkelerinin fizikî hacmi 10 yıl içinde 3 misli yükselme kaydetmiştir. Buna rağmen, dünya fiat sistemi, bu durumdan, çok az etkilenmiş, ve daha önemli olarak, bu durum, dünya ticaret ve üretimini canlandırmada, hiç bir açık etki yaratamamıştır. Bu netice, artan altın üretiminin ve stoklamasının, zarar görünüş üretim ve ticaret yapısının canlanması için yeterli bir şart olmadığını ispat etmektedir. Bu sadece gerekli bir şarttır. Diğer gerekli bir şart ise uygun bir uluslararası politik yapının mevcudiyetidir.

Artan altın rezervlerinin, Batı dünyasmın ticaret ve üretiminin genişlemesi için gerekli bir şart olduğu, Milton Gilbert tarafmdan detaylı bir şekilde incelenmektedir, («The Dollar - Gold System», Princeton, 1968: Essays on Int. Finance, No. 70). Buna göre, kapitalist dolanım için esas ilişki şöyledir, M-C-M' (para-mal-para). M'nin M'den daha fazla olması gerekir, çünkü C, kapitalist mal üretimini ifade eder, ve artı-değer yaratmayı içermektedir. Şayet dünya pazarı için kapitalist üretim ve satışlar, toplam olarak alındığında, artırılacak olursa, M'nin M"e genişlemesini sağlamak için şu bir kaç şeyden birinin gerçekleşmesi gerekir: 1) para stoğunda bir

artış, veya 2) para dolanımının hızında bir artış, veya ikisi birden, veyahutta 3) para esasına göre kurulmuş olan kredi yapısında bir genişleme (veya üçü birden). Fakat, iyi geliştirilmiş bir dünya mali kuruluşu ile güçlü bir dünya hükümetinin olmadığı bir durumda, ikinci ve üçüncü alternatiflerin uygulama olanağı çok sınırlıdır. Dünya üretim ve ticaretinde bir düşüşü önleme amacıyla para stoklarında bir artış herhangibir yol ile sağlanmalıdır. Ve, eğer batı dünyası enflâsyonist bir strateji uyguladığı için fiatlar hızlı bir şekilde artıyorsa, para stoklarında artış ihtiyacı kaçınılmaz bir hal alır.

Etkili bir dünya hükümeti olmadığı müddetçe, kapitalist dünya piyasasının esas rezerv parası altm sikkesi olma durumundadır. O halde niçin batı dünyasının para sihirbazları, dünya altm üretimini artırmamakta, özel altın stokçularını altm biriktirmemeye teşvik etmemekte, ve hükümetin altın sikke rezerve stoklarını artırmamaktadırlar?

Altm, mevcut kâğıt para fiatlarıyla, önemli ölçüde düşük değerlenmiştir. Bu durum şu verilerle açıkça görülebilir. Bir defa, S.S.C.B. dışındaki dünya altın üretimi, kâğıt para hesabıyla, üretim maliyetleri enflâsyonist bir çevrede devamlı artarken, azalma eğilimindedir. Bütün yeni altm üretimi, sanayi kullanımı ve özel biriktirme yoluyla masedilmektedir, ve S.S.C.B. batı ülkelerine altın satışını durdurmuştur. ABD'nın, altının paradan arındırılması ve

IMF'in kâğıt altının gelecekte tek mübadele aracı olması yolundaki yoğun propagandasına rağmen, altın sikkesinin serbest piyasa fiatı, ABD hükümetinin ons başına tespit ettiği, 35 dolardan yaklaşık olarak yüzde 20 fazladır. Merkez bankaları ve özel altın stokçuları, altınlarını kâğıt para karşılığı satarak ve bunları herhangibir şekilde yatırıma yönelterek yılda yüzde 7 veya 8 faiz elde edebilecekleri halde, altınlarını saklamakta ısrar etmektedirler.

ABD hükümeti, şimdiye kadar, altının resmi fiatının 35 dolarda muhafazasında, ve serbest piyasa fiatındaki herhangibir önemli artışı önleme yönünde kararlı bir tutum içinde olmuştur. Altının basit bir mal statüsünde olması gerektiği resmi olarak açıklanmasına rağmen, ABD hükümeti vatandaslarının altın alıp satmasına izin vermemektedir. Şayet buna imkân verilirse, altının serbest piyasa fiatı büyük bir artış gösterecek, ve ABD dolarının önemli ölçülerde değer kaybetmesi kaçımlmaz olacaktır. Tabii bununda dramatik bir şekilde menfi politik sonuçlara yol açacağı bellidir.

ABD hükümeti, halâ batı dünyasının kâğıt-altın standardına göre işleyeceğini zannetmekte, veya IMF kâğıt altın (SDR) basıbının ABD kontrolünde bulunacağına inanmaktadır. Kısaca, ABD emperyalist ihtirası ve gururu, altın fiatını düşürme yönündeki baskının gerçek nedenidir. Fakat, ABD hükümet yetkilileri altın fiat politikalarının ne kadar yıkıcı bir

potansiyele sahip olduğunu anlıyamamaktadırlar. Anlaşıldığı kadarıyla, altın fiatmın nisbi küçük bir önemi olduğu inancı içindedirler. Bu inanç, aynı zamanda, bankacılarm, işadamlarının, hükümet yetkililerin, ve akademik çevrenin içinde bulunduğu para ile ilgili eskiden beri devam eden teorik karışıklıkla da güç kazanmaktadır. ABD dolarının altın kadar değerli olduğu dönemde, ABD, ihracat fazlası ve yurtdışı yatırımlarının gelirlerinden daha çok olan, sermaye ihracı ile yurtdışı askeri harcamalarını, ABD kâğıt doları ve banka depositeleri yaratarak, finanse edebiliyordu. Fakat, çok geçmeden, ihracat fazlası açık vermeye başladı ve yurtdışı yatırımlardan elde edilen kazançlar tehlikeli bir duruma girdi. Ayrıca, ABD dışındaki batı dünyası, büyük bir değer kaybı tehlikesiyle karşı karşıya olan, kısa-vadeli, ABD hükümet senetlerinin baskısı altına girdi.

Buna ilave olarak, ABD senetlerinin yaratıcıları tarafından ortaya çıkartılan ve hiçbir hükümetin kontrolü altında olmıyan yeni bir unsur, Avrupa-doları para piyasası, sahnede yerini aldı. Hiç kimse bu piyasanın büyüklüğü hakkında kesin bir fikre sahip değildir. Uzmanlar banka hakimiyeti altında olan kısmının 60 milyar dolar olduğunu tahmin etmektedirler. Bu piyasada, diğerleri gibi, ikili bir niteliğe sahiptir. Bir tarafta banka kısmı, faiz-ödeyici dolar talebi ve diğer tarafta Avrupa ile diğer yabancı bankalardaki mevduat şeklinde tahmini 60 mil-

yar doları içermekte. Bunlara ödenen faiz yüzde 8'e kadar ulaşan bir diziye sahiptir. Diğer tarafta ise bu bankaların, belli bir faizde dolar olarak ödenebilen senetler şeklinde, karşılık kıymetleri vardır. Bunlara ilave olarak, perde arkasında, Avrupa dolarlarının, büyük miktarlarda ticari para, kıymetler gibi diğer tipleri mevcuttur.

ABD dolar kıymetlerinin bir kısmı ABD hükümeti senetleri şeklinde ve geri kalanları ise yüksek kaliteli ABD kâğıdı şeklindedir. Fakat Euro-dolar banka kıymetlerinin büyük bir kısmı yüksek riskli ve yüksek faizle verilen ödünç paralardan oluşmaktadır. ABD çok uluslu şirketleri, piyasanın her iki tarafında, özellikle senetler kısmında, temsil edilmektedirler. Burada söz konusu tehlike, büyük bir borçlu, veya borçlular kompleksini borcu ödiyemez durumda kalmasıdır. Bu durumda, daha da kötü bir ihtimal, büyük bir Euro-dolar yatırımcısının fonlarını geri çekme kararıdır. Bu ise, 1931'de Avusturya'da Kredi Anstalt Bankası'nın çöküşünde mevcut olan şartları hatırlatmaktadır.

Muhtemel diğer bir alternatif ise, yetersiz altın rezervine sahip önemli bir yabancı hükümetin, meselâ Japonya'nın, ABD'yi kızdırmayı göze alarak serbest piyasadan veya Rusya'dan altın satın almaya karar vermesi olacaktır. Bu da kaçımlmaz olarak, serbest altın piyasalarında, dünya ölçüsünde bir spekülasyonun hızla yayılmasına yol açacaktır. Bu

spekülasyoncuların başında, kontrolsüz Euro-dolar piyasasındaki para işleticileri olacaktır. Böyle bir durumda, bir tarafta Avrupa bankaları yatırıcıların fon talepleriyle karşılaşacak, diğer tarafta ise karşılıkları toplanamıyan büyük miktarlarda senetler bulunacaktır. Bu ise, Euro-dolar para piyasasının yıkılışına ve dünya ölçüsünde yeni bir para bunalımına yol açacak olan, bir çok şartlar setlerinden sadece biridir. Potansiyel bir mali çöküşün elemanlarından oluşan bir çok daha başka bileşimler ve mübadelelerde söz konusudur.

Dünya para bunalımımn temelinde önemli bir çelişki etkindir. ABD dünya emperyalist statüsü bir çok nedenler ile büyük ölçüde zayıflamıştır, ancak ABD hükümeti bu durumu anlıyamamakta, ve gereken sonuçları kabul etmemektedir.

Daha doğru olarak, ABD hükümeti gereken sonuçları ve tedbirleri alma kabiliyetine sahip değildir. Bu açık bir şekilde ABD'nin Vietnam politikasında görülmektedir. ABD hükümeti Vietnam'daki gücüyle ilgili mağrur hayallerini, para ve ticaret sorunlarında da sürdürmektedir. Gerçeği görmiyerek, gerçeğin kendi üstüne yıkılışına yol açmaktadır.

Batı dünyasındaki para bunalımımn zirve noktasına erişmesi şimdilik uzak görünmektedir, ve statü-konun restorasyonu şeklinde bir sonuca da ulaşması mümkün değildir. Batı dünyası içinde ekonomik ve politik gücün yeniden dağılım işlevi yürür-

lüktedir, ve bu durum batı ülkeleri ile sosyalist ülkeler arasındaki ilişkileri değiştirmektedir. Buna ilave olarak, muhtemeldir ki sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerde değişime uğrayacaktır. Dolayısiyle, yeni bir dünya ilişkiler setinin ortaya çıkması söz konusudur.

ÖZET VE SONUÇLAR

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD tarafından kapitalist dünyaya zorla kabul ettirilmiş olan Bretton Woods Para Sistemi'nin yıkılışı, ABD'nin Aralık 1971'de doların altına çevrilebilirliğini kaldırma kararı ile gerçekleşmiştir. Bu sistem, esas olarak, altm ile doların eşitliğine (bir ons altın eşittir 35 dolar) dayanmakta, ve doların üye ülkeler tarafından reserv parası olarak kabul edilmesi, böylecede uluslararası ödemelerde kullamlması prensibine bağlı olarak işlemekteydi. Bu reserv parası olgusu, diğer prensiplere ilave olarak, sisteme bağlı ülkeler tarafından kabul edildiği müddetçe, ki bu işleyiş 20 yıldır geçerliydi, ABD serbest bir altm madenine fiili olarak sahip bulunmaktaydı. Altın niteliğindeki dolarlar istendiği kadar basılıyor, ve Güney Afrika madenlerinden zenci işçileri sömürerek çıkartılan altınlara bağlı olarak itibari bir değere sahip oluyorlardı. Böylece, bu esaslara bağlı olarak ba-

sılan dolarlar, **karşı-devrim savaşlarının** finansmanım, **dış ittifaklar** ve dünya ölçüsündeki **üstlerin** masraflarımn karşılanmasını, ve nihayet ABD **sanayi ve banka sisteminin** kapitalist dünyaya **yayılma** imkânlarım sağlamıştır.

Ancak, modern politik ekonominin başlangıç döneminde ortaya konan para teorisinin temel prensibine göre kâğıt paranın aşırı ölçülerde basılması, metal paranın gerçek değerine nispetle, söz konusu paranın değerinin düşmesine yol açar; çünkü bir paranın miktarı ancak belli bir emek karşılığı artırılabilinir. O halde ABD'nin yeni dolarlar basma mecburiyeti nereden doğmaktadır? Bu sorunun cevabı ortodoks ekonomi prensiplerine bağlı olarak düşünenler için kolay değildir. Esas neden ise şu şekilde özetlenebilinir; ABD, tarım ve sanayi mallarının başta gelen üreticisi olarak, bu yüzyılın başından 1970'lere kadar dışticaret fazlası vermiştir. Böylece, ABD'nin dışticareti, geleneksel olarak Amerika'ya para girişlerinin bir kaynağı olmuştur. Aynı şekilde, ileri ülkelerin azgelişmiş ülkelere sundukları ulaştırma, ve sigorta gibi hizmetler de gelir sağlamamn önemli bir yolunu oluşturmuşlardır. Bunlara ilave olarak, teknoloji transferiyle ilgili olarak, lisans, patent, ve know-how yollarıyla önemli ölçülerde kazanç sağlanmıştır. Nihayet, yabancı ülkelerdeki yatırımlar, gerçeklerin belli hesaplama usulleriyle gizlenmesine rağmen, aslında gidenden çok daha fazla gelir sağ-

lamışlardır, (1950-71 arası 22 yılda, ABD'nin yeni direkt yabancı ülke yatırımları 46.3 milyar dolar iken, bunlardan sağlanan gelirler 88.4 milyar doları bulmuştur. Kaynak: **Survey of Current Bussiness,** Oct. 1972, pp. 26-27, ve June 1972, pp. 26).

Buna rağmen, ABD 1950'lerden itibaren ödemeler dengesinde açık vermeye başlamış, ve bir yıl hariç bu açık bugüne kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşın'dan bu yana ABD ödemeler dengesi açıklarının kaynağını şüphesizki, dünya ölçüsündeki ABD Emperyalizmi'nin ağır masrafları oluşturmuştur. Bu masrafların büyük bir bölümü, ABD tarihinde en uzun ve en masraflı savaşlardan biri olan Vietnam saldırısı nedeniyle yaratılmıştır. Masrafların diğer bölümü ise, ABD dışticaret fazlasının, enflasyon ve Avrupa ile Japonya'mn dış pazarlardaki başarılı rekabeti sonucu azalması, ve nihayet 1971 yılmda ilk olarak önemli bir açık vermesiyle gerçekleşmiştir. Bu iki etken 1965'lerden beri işlemeye başlamış, ve ABD'nden diğer ülkelere, bu ekonomilerin ihtiyaçlarmdan çok fazla, devamlı bir dolar akımı ortaya çıkmıştır. 1) Bu gelişimin kaçınılmaz sonucu, doların diğer güçlü kapitalist ülkeler paralarına göre devalüe edilmesi, yani değerinin düşürülmesi gerçeğidir. Bu sonuç ise, uluslararası şirketler, spekülatörler, ve Orta Doğu Petrol ülkelerinin, ellerindeki büyük miktarlardaki dolarları mark, yen, ve frank karşılığı ellerinden çıkarmaları nede-

niyle, beklenilenden evvel gerçekleşmiştir.

Dolayısiyle, 1960'lardan başlayan bir şüphe kapitalistler arasında gelişmeye başlamış, ve artık 35 kâğıt doların bir ons altm kadar değerli olmadığı inancı yaygınlık kazanmıştır. Bu şüpheler sonucu artık 35 dolar karşılığmda 1 ons altımn almamıyacağı anlaşılmıştır. Böylece, Merkez Bankaları altm karşılığı daha fazla dolar ödeme zorunluluğunda kalmışlar, ve dolar değerinin daha fazla düşmesini önlemek amacıyla, devamlı olarak, yüksek miktarlarda, dolar karşılığı, döviz alımlarım gerçekleştirmişlerdir. Neticede, bu ucuz dolarlar ABD ihracatına yaramakta, buna karşılık, yabancı ülke ihracatlarını, ve ABD ithalâtım engellemekteydi. Dolayısiyle, bir para savaşı, kaçınılmaz olarak bir ticaret savaşı olmaktadır. Ancak, kapitalist güçler arasındaki bu mücadele, tehlikeli bir dengesizliğin açıkça ortaya konması anlamına gelmektedir. Çünkü, 1930'lar döneminin görüntüleri olan uluslararası ticaretin daralması, dünya üretim seviyesinin düşmesi, aşırı fiat artışları, ve istihdamm azalması tekrardan önemli sorunlar gündeminin ilk sıralarına geçmiş olan kapitalist ekonomilerin darboğazlarıdırlar.

Nihayet, Mart 1968'de, ABD'nin altın ödemelerini tehir kararmı destekleyen diğer baskılar sonucu, bazı istisnalar dışında dolar karşılığı altm alımı durdurulmuştur. Böylece, Kapitalist Para Sisteminin kaldırılan ilk prensibi doların altına değiştirile-

bilirliği olmuştur. Bu uygulama gayriresmi olarak Mart 1968'de, ve resmi olarak Ağustos 1971'de gerçekleştirilmiştir. Buna ilave olarak, altına hücumu önlemek amacıyla, biri resmi, diğeri serbest piyasa fiatı olarak, altın için, ikili bir fiat sistemi getirilmiş, ve bu tarihler arasında İngiliz Sterlini ile Fransız Frangı devalüe, Alman Markı ise revalüe edilmiştir. Fakat, kötü bir şekilde sarsılmasına rağmen, sabit kambiyo oranlarına dayanan Kapitalist Para Sistemi genel olarak işlemeye devam etmiştir. Sistemin tamamen yıkılışı ise, ABD'nin, 15 Ağustos 1971 tarihinde, doların altına değiştirilebilirliğini resmi olarak kaldırmasıyle gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar, ABD dışında biriken dolarlar 53.3 milyar dolara erişmiş, buna karşılık, ABD'nin altın reservleri 10.5 milyar dolara inmiştir.

Özetleyecek olursak, Kapitalist Para Sisteminin yıkılışı, üç geniş ve birbiriyle ilişkili nedene bağlı olarak tarihe mal olmuştur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1) Batı sistemi ülkelerine, ABD'nin ekonomik, politik, ve askeri genişlemesinin maliyetinin, özellikle ABD kaynaklı dünya açık finansmanı şeklinde, ve baskı yoluyla empoze edilmesi. Bunun yarattığı muhalefet sonucu, özellikle ABD sermaye ihracatımn Avrupalı ortaklar tarafından gönülsüz finansmam, krizin genişlemesini hızlandırmış, ve ABD hükümeti ile ABD banka sistemi kredileri, ABD kaynaklı, çok

uluslu şirketlere sunularak bunların önemli ölçülerde yabancı endüstri satın almalarının sağlanması.

2) Tüm batı hükümetleri tarafından takip edilen ortak ekonomik strateji sonucu ortaya çıkan ve ülkeleri genel olarak etkileyen dünya ölçüsündeki aşırı fiat artışları. Bu strateji, can çekişmekte olan Batının tekelci kapitalist sistemi için, devamlı destek olacak, para ve maliye politikalarını içermektedir.

3) ABD hükümetinin, altını paradan arındırma kararı, ve kâğıt doları (kısmen SDR'lar ile gizlenmiş olarak) dünya ticaretinin ve finansmanının alt edilmez hakimi yapma isteği.

Böylece, bu etkenler, kapitalist dünyanın ticari ve parasal bloklara bölünmesi, ve aralarında, 1930'lardan bu yana görülmemiş bir ekonomik savaşa girmelerinin işaretini vermektedirler. Bu mücadelelerin sıcak savaşa dönüşüp dönüşmiyeceğini ise o günün objektif şartları saptayacaktır.

Kaynaklar :

1) «The Dollar Crisis», The Editors, Monthly Review, May 1973,
2) Jacques Maltere, «Dünya Para Bunalımı», Ekin Yayınları,
3) Paul M. Sweezy, «Capitalism for Worse», Monthly Review, February, 1973,
4) «World Money Crisis», Editorial Research Reports, Sept. 8 1971,
5) «Development Of World Monetary System», Editorial Research Reports, Sept. 8 1971,
6) Pieter Lieftinck, «To float or Not to Float», Finance and Development, December 1973,
7) Günter Wittich, Masaki Shiratori, «The Snake in the Tunnel», Finance and Development, June 1973,
8) İan Davidson, «Bretton Woods ve Sonrası», Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Serisi No: 16, 1973,
9) Memduh Güpgüpoğlu, «Uluslararası Para Reformu», Ankara 1974,

Ek

Kapitalist Para Sisteminin Yıkılış Kronolojisi

1967	Kasım	18:	İngiltere'de Sterlin % 14.3 devalüe edildi.
		20:	Londra yabancı döviz borsası bir gün kapandı.
1968	Mart	15:	Londra hisse senedi ile tahvil borsası, yabancı döviz borsası, ve altın borsası kapandı.
		18:	Merkez bankaları altının ikili fiyatını ilan ettiler. Londra hisse senetleri ve tahvil borsası ile yabancı döviz borsası açıldı.
	Nisan	1:	Altın borsası açıldı.
	Kasım	16:	Alman markı dolar tavanını aştı.
		20:	Önemli yabancı döviz borsaları üç gün süreyle kapatıldı. «On'lar Grubu» maliye bakanları Bonn'da toplandı.
1969	Ağustos	8:	Fransa frankı yüzde 11.1 oranında devalüe etti.
	Eylül	24:	Alman döviz işlemleri 28 Eylül'deki genel seçimlere kadar durduruldu.

		28:	Alman markı yüzde 9.3 değer kazandı.
	Ekim	24:	Alman markı yüzdürülüyor.
1970	Mayıs	31:	Kanada doları yüzdürülmeye başlandı.
1971	Mayıs	5-9:	Önemli Avrupa döviz borsaları kapatıldı. Alman markı ve Hollanda kronu yüzdürülmeye başlandı. İsviçre frankı yüzde 7.1, Avusturya şilingi yüzde 5.05 oranında revalüe edildi.
	Ağustos	15:	Doların 1 onsu 35 dolardan altına çevrilebilirliği kaldırıldı.
		16:	New York ve Tokyo dışmdaki döviz borsaları kapatıldı. Japonya Yenin dolara göre paritesinin 360 olarak muhafaza edileceğini ilan etti.
		19:	Ortak Pazar Bakanlar Konseyi, Brüksel'de Para krizini görüşmek üzere toplandı, ve ortak bir politika tespiti gerçekleştirilemedi.
		27:	Japon Yeni dalgalanmaya bırakıldı.
	Aralık	15:	Nixon ve Pompidou Azor Adalarmda doların devalüe edilmesi kararını aldılar.
		20:	Washington'da, 10 sanayileşmiş ülke, devalüe edilen dolara karşı diğer ülke paralarının değerlerini tespit eden Smitsonian Antlaşmasını imzaladılar.
1972	Ocak	10:	IMF, SDR değerini dolara karşı yüzde 8 yükseltti.

	Haziran	23:	Sterlinin, devalüasyon söylentileri yaygın bir nitelik kazanırken, değeri dolara karşı devamlı bir düşüş içinde.
	Eylül	6:	IMF, doların yerine «kâğıt altının» (SDR özel çekme hakları) ikamesinde ısrar ediyor.
1973	Şubat	13:	Dolar yüzde 10 oranında devalüe edildi. Japonya Revalüasyona karşı çıkarak Yeni dalgalanmaya, çıkarcı bir amaçla, bıraktı. Yenin yüzde 16-20 kadar değer kazanması muhtemel.
		17:	İtalya Lireti, İsviçre Frangı dalgalanmaya bıraktılar.
	Mart	8:	Ortak Pazar ülkeleri paralarını ortak bir şekilde dalgalanmayı plânlıyorlar.
		14:	Avrupa ülkeleri dolara karşı paralarını ortak dalgalanmaya bıraktılar.
		27:	Almanya'nın dışticaret fazlası hızla yükseliyor.
	Nisan	24:	Japonya dalgalanan döviz oranları sistemine muhalefetten vazgeçti.
	Haziran	6:	Dünya piyasalarında doların değeri hızla düşerken, altın görülmedik bir fiat seviyesine çıktı.
	Haziran	30:	Almanya markı diğer paralara göre yüzde 5.5 oranında revalüe etti.
	Eylül	24-28:	IMFI'in yıllık toplantısmda para reformunun en geç 31 Haziran 1974 tarihinde tamamlanması kararlaştırıldı.

1974	Ocak	17-18:	Roma'da 20'ler Komitesi Para reformu amacıyla toplandı.
1974	Ocak	**21:**	Ortak Pazar ülkeleri paralarının ortak bir şekilde dalgalandırılmasına, yüzde 2.25 bir marjla devamına karar verdiler.
		23:	İspanya Pezeta'yı dalgalanmaya bıraktı.
	Nisan	**10:**	İtalya'ya 1.000 milyon SDR yardımı yapıldı.
	Mayıs	7-9:	20'ler Komitesi Para Reformuyla ilgili olarak Paris'te toplandı.
	Haziran	12:	20'ler Komitesi Reform çalışmalarını bitirdi, ve yeni kurallar açıklandı.
	Temmuz	1:	SDR'ların yeni değerlendirme sistemi yürürlüğe girdi.

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI

1. ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU — AYDIN KÖYMEN
2. KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ — MUSTAFA DANIŞMAN
3. EMPERYALİZM VE MADENCİLİK ALANINDA YABANCI SERMAYE — YILDIRIM KOÇ (Çıkıyor)
4. PETROL EMPERYALİZMİ VE TÜRKİYE — MEHMET TANJU AKAD (Çıkıyor)

KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

Tüm İktisatçılar Birliği, ekonomi biliminin halkımızın kurtuluş mücadelesinde yararlı hale getirilmesini savunmaktadır. «Kapitalist Para Sisteminin Çöküşü» broşürü, kapitalizmin genel olarak tekelci kapitalizm (emperyalizm) dönemlerinde ve özel olarak da İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadarki dönemde içinde bulunduğu genel bunalımın nedenlerinden ve aynı zamanda sonuçlarından biri olan dolar hakimiyetinin çöküşünü anlatmaktadır. Burjuva iktisatçılarının karmaşıklaştırmak kapitalizmin genel bunalımından soyutlamaya çalıştıkları bu sorunun özünün ve öyküsünün bu broşürle büyük ölçüde açıklığa kavuşacağına inanıyoruz.

Tüm İktisatçılar Birliği

Kalite Matbaası, Ankara - 1974 Fiatı : 2,5 TL.